

TEXNOLOGIYA FANI DARS JARAYONIDA TARBIYA

Xudoyqulov Shavkatbek Soyibjonovich

Namangan davlat pedagogika intituti dotsent, PhD

Masalbekova Shaxruzabonu Sanjarbek qizi

Namangan davlat pedagogika intituti magistranti

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23696387>

Annotatsiya. Maqolada tarbiya tushunchasining mohiyati, shaxs rivojlanishida faoliyat va mehnatning o‘rni, mutafakkirlarning tarbiya haqidagi qarashlari hamda texnologiya fani darslarida o‘quvchilarni tarbiyalash usullari yoritilgan. Mehnat, axloqiy, iqtisodiy, kasbiy, badiiy, milliy va jismoniy tarbiyaning dars jarayonidagi amaliy ifodasi ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: tarbiya, texnologiya fani, mehnat tarbiyasi, barkamol avlod, ongli intizom, iqtisodiy tarbiya, kasbga yo‘naltirish, milliy hunarmandchilik.

Аннотация. В статье раскрываются сущность понятия воспитания, роль деятельности и труда в развитии личности, взгляды мыслителей на воспитание, а также методы воспитания учащихся на уроках технологии. Показано практическое выражение трудового, нравственного, экономического, профессионального, эстетического, национального и физического воспитания в процессе урока.

Ключевые слова: воспитание, предмет «Технология», трудовое воспитание, гармонично развитое поколение, осознанная дисциплина, экономическое воспитание, профориентация, национальные ремёсла.

Abstract. The article explains the essence of the concept of upbringing, the role of activity and labor in personal development, the views of thinkers on education and upbringing, and the methods of educating students in technology lessons. It demonstrates the practical expression of labor, moral, economic, vocational, aesthetic, national, and physical education within the lesson process.

Keywords: upbringing, technology education, labor education, well-rounded generation, conscious discipline, economic education, career guidance, national handicrafts.

Yangi O‘zbekistonda ta’lim tizimini isloh qilish va barkamol avlodni voyaga yetkazish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylangan. Har bir jamiyatda shaxsning rivojlanishi o‘sha jamiyatda amalga oshirilayotgan tarbiya tizimi orqali ta’minlanadi. Faqat tarbiya orqali insondagi rivojlanish imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarish mumkin [1].

Umumiy o‘rta ta’lim maktablari o‘quvchiga bilim berish bilan cheklanmaydi. U o‘quvchini hayotga, mehnatga va mustaqil kasb tanlashga tayyorlaydi. Shu jihatdan texnologiya fani alohida o‘rin tutadi: bu fanda o‘quvchi nazariy bilimni amaliy mehnatda qo‘llaydi, jamoa bilan ishlashni o‘rganadi, o‘z mehnati natijasini ko‘radi va baholaydi. Demak, texnologiya darsi bir vaqtning o‘zida ham ta’lim, ham tarbiya maydonidir [2].

Tarbiya – aniq maqsad va reja asosida shaxsga ta’sir ko‘rsatish jarayonidir. Bu ta’sir natijasida muhitdagi voqea-hodisalarning to‘g‘ri, ijobiy ta’siridan foydalanish imkoniyati tug‘iladi. Muhit bera olmagan narsalarni tarbiya beradi. Hatto tarbiya yordamida shaxsdagi tug‘ma

kamchiliklarni ham o’zgartirish, muhitning salbiy ta’siri tufayli tarbiyasi izdan chiqqanlarni esa qayta tarbiyalash mumkin [3].

Rivojlanish shaxs faoliyatidan tashqarida bo’lmaydi. Shuning uchun inson faoliyati uning rivojlanishining asosi hisoblanadi. Pedagogik jihatdan to’g’ri uyushtirilgan har qanday faoliyat – o’yin ham, mehnat ham, o’qish ham, sport ham – shaxsga ijobiy ta’sir qiladi. Shaxs ulg’aygan sari faoliyatning mazmuni ham, shakli ham o’zgarib boradi: bola hayotida o’yin, o’quvchi hayotida o’qish, kattalar hayotida mehnat yetakchi ahamiyat kasb etadi.

O’quv jarayonining o’quvchi rivojlanishiga ta’siri beqiyosdir. Bilimlarni o’zlashtirish tafakkurni o’stiradi, ijodiy qobiliyatlarni shakllantirishning asosiy vositasi bo’lib xizmat qiladi, ijtimoiy xulq normalarini singdiradi. Mehnat esa shaxs yoshidan qat’i nazar, uning jismoniy va ma’naviy kamolotida muhim manba hisoblanadi.

Mehnat jarayonida ishtirokchilar bir-biri bilan muloqotga kirishadi, o’zining nimaga qodirligini ko’rsatishga intiladi. Mehnat orqali shaxsning axloqiy sifatleri – vatanparvarlik, mas’uliyat, intizomlilik, faollik – tarkib topadi. O’quvchilar o’z-o’zini tarbiyalashga astoydil kirishadi, bu jarayonda ota-ona va o’qituvchining tarbiyaviy ta’siri yanada samarali bo’ladi [4].

Inson tug’ilgan kundan boshlab ijtimoiy mavjudotdir. Uning xarakteri, xulq-atvori va shaxsi atrofda odamlarning munosabati, ko’rsatgan namunasi, mafkura va o’z faoliyatida orttirgan tajriba ta’sirida shakllanadi. Shu sababli pedagog bolaning muayyan rivojlanish davridagi xususiyatlari, xarakteri va fe’l-atvorini belgilovchi omillarning hammasi birgalikda ta’sir ko’rsatishini bilishi lozim [3].

Mehnat ta’limi va kasb tanlashga yo’llashni tashkil etishdan maqsad o’quvchilarga faqat tegishli bilim, ko’nikma va malaka berish emas. Asosiy maqsad – ularda jamiyatda qabul qilingan axloq-odob qoidalariga mos e’tiqodni, mehnatga, ijtimoiy va shaxsiy mulkka, jamoa va uning a’zolariga nisbatan ijobiy munosabatni, badiiy didni, iqtisodiy, jismoniy, axloqiy va milliy madaniyatni tarbiyalashdir [5].

Ta’lim berish bilan birga tarbiyalashga ham katta e’tibor qaratish zarurligini mutafakkirlarimiz o’z davrida ta’kidlab o’tganlar. Abdulla Avloniyning 1913-yilda yozilgan va 1917-yilda ikkinchi marta nashr etilgan «Turkiy guliston yohud axloq» asari XX asr boshlarida pedagogik fikr taraqqiyotini o’rganishda katta ahamiyatga ega. Asarda muallif o’zining ijtimoiy va axloqiy-ta’limiy qarashlarini bayon etgan. Avloniy kishilarni xulq-atvoriga ko’ra ikki guruhga ajratadi: yaxshi xulqli va yomon xulqli kishilar. Haqiqiy insoniy axloqni o’zida mustahkamlagan yaxshi kishilar yoshlarga ijobiy ta’sir ko’rsatadi, ularning mehr-shafqatli, sofdil bo’lib tarbiyalanishiga zamin tayyorlaydi [5].

Har tomonlama yetuk, barkamol avlodni voyaga yetkazishda mehnat tarbiyasining roli beqiyosdir. Insonning kundalik turmush tarzi mehnat va faoliyat bilan bog’liq. Mehnat butun moddiy va ma’naviy boyliklarning, ijtimoiy taraqqiyotning asosidir. Mehnat tarbiyasi shaxsni har tomonlama rivojlantirishning ajralmas qismi, bolaning shakllanish vositasi va shaxs sifatida ulg’ayish omilidir. Muntazam mehnat jarayonidagina bola o’z aqlini, irodasini, hissiyotini va xarakterini rivojlantirishi mumkin [7].

Farzandlarimiz yangi O’zbekistonning bo’lajak bunyodkorlaridir. Shu sababli ularni mehnatga tayyorlashga alohida e’tibor qaratilmoqda. Mehnat farzandlarimiz uchun ham zarurat, ham burch bo’lishi, buning uchun uyda ham, ta’lim muassasasida ham mehnat qilish sharoitlari

yaratilishi lozim. Agar bola kichikligidan mehnatga o’rgatilsa, o’yindan mehnatga o’tish hech qanday qiyinchiliksiz kechadi. Bunda kattalarning o’rnagi muhim rol o’ynaydi. Bolalar kichik yoshdan boshlab maishiy, aqliy, jismoniy va ijtimoiy mehnatda ishtirok etadi [1].

Yoshlar mehnatining mazmuni mamlakat oldida turgan ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy vazifalar, viloyat va tumanlarning kadrlarga bo’lgan ehtiyoji, o’quv yurtlarining imkoniyat va talablari asosida belgilanadi.

Texnologiya fani darslarida o’quvchilarni tarbiyalashning quyidagi asosiy yo’nalishlari mavjud:

1. Jamoa bo’lib mehnat qilish, topshirilgan ishga javobgarlik hissini tarbiyalash;
2. O’z-o’zini tanqidiy baholash va nazorat qilish, kamchiliklarga muvosiisiz bo’lish hissini tarbiyalash;
3. Ongli intizomni tarbiyalash;
4. Jamiyat va shaxs mulkiga g’amxo’rlik munosabatini tarbiyalash;
5. To’garak mashg’ulotlarida iqtisodiy, kasbiy, axloqiy, badiiy, milliy va jismoniy tarbiyani, mehnat madaniyatini shakllantirish.

Texnologiya darslarida kasbiy tarbiyaga alohida e’tibor beriladi. Har bir mashg’ulotda o’quvchi bajarayotgan ish ommaviy kasb egalari bajaradigan ish ekanligi eslatib turiladi, korxonalarga olib borilib, ishchi kasblari bilan yaqindan tanishtiriladi. Kasb tanlash jiddiy va mas’uliyatli ish bo’lib, bunda maktabdagi politexnik to’garaklar muhim o’rin tutadi: to’garaklarda bolalar politexnik saviyasini va bilimlarini kengaytiradi, kasb tanlashga tayyorlanadi. Yuqori sinflarda «Ishlab chiqarish asoslari: kasb tanlash» kursi o’qitiladi. Kasbga yo’naltirish umumiy o’quv-tarbiya jarayonida amalga oshirilishi lozim, bu borada ota-onalar ham manfaatdor bo’lgani uchun ular bilan doimiy aloqa o’rnatilishi kerak [5].

Texnologiya fani darslari o’quvchi shaxsini shakllantirishning samarali vositasidir. Dars jarayonida jamoaviy mehnat, o’z-o’zini baholash, ongli intizom, ijtimoiy mulkka g’amxo’rlik, mehnat madaniyati, badiiy did, kasbiy va iqtisodiy tarbiya, milliy qadriyatlar hamda sog’lom turmush tarzi uyg’un holda singdiriladi. Bu jarayonning muvaffaqiyati ko’p jihatdan o’qituvchining shaxsiy namunasiga, mashg’ulotni rejalashtirishdagi puxtaligiga va oila bilan hamkorlikka bog’liq. Pedagog har bir darsni nafaqat bilim, balki tarbiya berish imkoniyati sifatida ko’rganda, mustaqil O’zbekistonning bo’lajak bunyodkorlari–mehnatsevar, intizomli, vatanparvar va barkamol avlod–voyaga yetadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O’zbekiston strategiya. Toshkent: O’zbekiston, 2021 464
2. O’zbekiston Respublikasining «Ta’lim to’garisida»gi Qonuni. O’RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr.
3. Munavvarov A.K. Pedagogika. – Toshkent: O’qituvchi, 1996. – 480 b.
4. Xomidova, R., & Xudayqulov, S. S. (2024). Steam texnologiyalari asosida texnologiya fanini o’qitish samaradorligi. In *Past and Future of Medicine: International Scientific and Practical Conference* (Vol.5, pp.14-16).
5. Mavlonova R., To’raeva O., Xolbekov K. Pedagogika. – Toshkent: O’qituvchi, 2001. – 320 b.

6. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2004. – 104 b.
7. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat–yengilmas kuch. –Toshkent: 2008.– 176 b.